

Õiguskantsler

Riina Sikkut
Sotsiaalministeerium
info@sm.ee

Teie 29.11.2024 nr SOM/24-1217/-1K, 1.2-2/121-1

Meie 23.12.2024 nr 18-2/242031/2407551

Patsiendi tahteavaldustega arvestamine

Lugupeetud minister Riina Sikkut

Tänan, et saatsite õiguskantslerile tutvumiseks tervishoiuteenuste korraldamise seaduse ja võlaõigusseaduse muutmise seaduse eelnõu (edaspidi: eelnõu).

Eesti seaduste kohaselt on lubatud inimest ravida vaid tema nõusoleku alusel, v.a erandjuhud, mil inimene on ohtlik endale ja teistele ning seepärast kohtu otsusel allutatud tahtevastasele ravile. Ka siis, kui inimene ei ole enam võimeline tahet avaldama, püüavad arstid ja lähedased ravi üle otsustades arvestada sellega, mida inimene on soovinud või võiks soovida. Lähedaste jaoks on see sageli suur emotsionaalne koormus, kui tuleb vastata küsimusele, kas otsustusvõimetus seisundis lähedane oleks soovinud näiteks elustamist või mitte. Ajakirjas Juridica on neid olukordi põhjalikult kirjeldatud ja analüüsitud.¹ Inimeste jaoks on oluline ise otsustada oma ravi üle olukorras, mil terviseseisundi tõttu ta enam oma tahet väljendada ei suuda. Praegu võib näiteks notar sellise tahteavalduse küll kinnitada või lähedased ja arstid teadmiseks võtta, kuid pole kindlust, et olukorra saabudes tervishoiutöötajad sellest lähtuvad. Tervishoiutöötajatel ei ole kindlust, kas nad võivad patsiendi enese varem avaldatud soovi ravist loobuda arvestada. Seega on inimväarikuse põhimõtet arvestades inimesele endale asjakohase tahte avaldamise võimaluse loomine väga vajalik. Eelnõu astub sammu selles suunas, kuid kahjuks võib praegusest eelnõu tekstist välja lugeda, et inimese õigust ravi lubada või sellest keelduda hoopis kitsendatakse.

Inimväarikuse põhimõtte kohaselt on lubatud inimest ravida (osutada tervishoiuteenust) vaid tema nõusolekul. Inimesel on õigus loobuda ka talle näidustatud ravist. Vajadus saada tervishoiuteenuseks patsiendi nõusolek tekib siis, kui tervishoiuteenuse osutamine iseenesest oleks inimesele näidustatud (meditsiiniliselt põhjendatud)². Seega on inimesel õigus otsustada üksnes selle üle, kas saada meditsiiniliselt põhjendatud ravi või sellest loobuda. Inimesel peab olema õigus anda nõusolek või loobuda ravist ka etteulatuvalt, ajaks mil ta on otsustusvõimetu ega saa oma tahet väljendada.

Õiguskantsler on korduvalt juhtinud tähelepanu (vt näiteks [ettekanne](#) Riigikogu sotsiaalkomisjonile, [2022. aasta tegevuse ülevaade](#)), et tuleb luua toimiv võimalus, mille abil saaks inimene avaldada tahet ravist loobumise kohta juba enne seda, kui ta satub otsusevõimetusse

¹ Ajakiri Juridica [5/2017](#), lk 329 jj; 340 jj.

² Samas, lk 330.

seisundisse ega ole ise võimeline ravist (tervishoiuteenusest) keelduma. Senimaani pole otsustatud, kuidas sellist tahteavaldust teha ehk mis tingimustele peab see tahteavaldus vastama, et tervishoiutöötaja saaks sellest lähtuda. Pole ka lahendust, kuidas teha see tahteavaldus kõigile tervishoiutöötajatele hõlpsasti kättesaadavaks.

Ei ole kindlust, et eelnõu tagab selle eesmärgi täitmise. Kuigi seadused riigiti erinevad, ei peeta põhjendatuks, et patsiendil võimaldataks tervishoiuteenusest loobuda vaid siis, kui tema seisund on pöördumatu nii nagu seda näeb ette kõnealune eelnõu (vt nt selgitavat [artiklit](#) Saksamaa regulatsiooni kohta; Suurbritannia [seaduse](#) p-d 24-26, vt ka [uuringus](#) toodud ülevaadet eri riikide praktikast inimese tahtega arvestamisel, lk 68–78). Samas on mitmed riigid oma õigusaktidega sätestanud, et kui on väga erandlik olukord, võib arst patsiendi tahtest ka kõrvale kalduda. See võib kõne alla tulla näiteks siis, kui arst on veendunud, et tahteavaldus ei väljenda enam inimese tegelikku tahet, sest avalduse tegemisest on möödunud väga palju aega ja meditsiinis on selles küsimuses toimunud märkimisväärne areng.³ Selliseid erandlikke juhtumeid eelnõus reguleeritud ei ole.

Põhiseadusest ja rahvusvahelisest õigusest tulenevad nõuded

1. Eesti Vabariigi põhiseaduse (PS) üks aluspõhimõtte on §-st 10 tulenev inimväärikuse põhimõtte, mille kohaselt on inimene vaba otsustama endaga seotud asjade üle (RKKKo 26.08.1997, 3-1-1-80-97, p I).⁴ Põhiseadus tunnustab eraldi õigust enesemääramisele, sealhulgas õigust teha ise otsuseid, mis puudutavad inimese enda keha (PS § 19 lg 1 ja § 26).⁵

2. Ka [inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni](#) artikkel 8 kaitseb inimese enesemääramisõigust tervishoiuteenuste osutamisel ja neist keeldumisel (vt Euroopa Inimõiguste Kohtu (EIK) praktikat patsiendi enesemääramisõiguse kohta⁶).

3. Eesti jaoks siduva [inimõiguste ja biomeditsiini konventsiooni](#) (edaspidi: Oviedo konventsioon) artiklis 9 on sätestatud, et arst peab arvestama patsiendi varasemat soovi, kui meditsiinilise sekkumise ajal ei ole ta võimeline oma soovi avaldama.

4. Kokkuvõttes nõuavad põhiseadus ja rahvusvaheline õigus seda, et inimene peab saama ise otsustada, kas tervishoiualast sekkumist lubada või mitte lubada.

Võlaõigusseaduses sätestatud õigused

5. Seaduse järgi võib patsiendi läbi vaadata ja talle tervishoiuteenust osutada üksnes tema enda nõusolekul, kusjuures patsient võib nõusoleku mõistliku aja jooksul pärast selle andmist tagasi võtta ([võlaõigusseaduse](#) (VÕS) § 766 lg 3).

6. Kui patsient on teadvuseta või ei ole muul põhjusel võimeline tahet avaldama (otsusevõimetu patsient) ning tal ei ole seaduslikku esindajat või seaduslikku esindajat ei ole võimalik kätte saada, on tervishoiuteenuse osutamine lubatud ka patsiendi nõusolekuta, kui see on patsiendi huvides ja

³ Vt ka [Recommendation](#) CM/Rec(2009)11 of the Committee of Ministers to member states on principles concerning continuing powers of attorney and advance directives for incapacity, punkt 15 (2); EIK 17.09.2024 otsus asjas [Pindo Mulla vs. Hispaania](#) p 72 - selgitus Oviedo konventsiooni artikli 9 kohta.

⁴ RKKKo 26.08.1997, 3-1-1-80-97, p I.

⁵ Põhiseaduse [§ 19 kommentaar 5](#), [§ 26 kommentaar 22](#). – Ü. Madise (toim) jt. Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. 2020.

⁶ Vt konventsiooni artikli 2 [kohaldamispraktika](#), artikli 8 [kohaldamispraktika](#); EIK 17.09.2024 otsus asjas [Pindo Mulla vs. Hispaania](#).

vastab tema poolt varem avaldatud või tema eeldatavale tahtele ja tervishoiuteenuse viivitamatu osutamata jätmise oleks ohtlik patsiendi elule või kahjustaks oluliselt patsiendi tervist. Patsiendi varem avaldatud või eeldatav tahe tuleb vastavalt võimalustele selgitada välja patsiendi omaste kaudu. Patsiendi omakseid tuleb teavitada patsiendi terviseseisundist, tervishoiuteenuse osutamisest ja sellega kaasnevatest ohtudest, kui see on asjaolude kohaselt võimalik (VÕS § 767 lg 1).

7. Seega tuleb võlaõigusseaduse järgi arvestada patsiendi tahet ka juhul, kui patsient ise pole võimeline tervishoiuteenuse osutamiseks nõusolekut andma. Eespool nimetatud võlaõigusseaduse sätetest tuleb järeldada, et kui inimene on varem avaldanud ise oma tahet (nt kirjalikus dokumendis), tuleb seda tahet eelistada tema tahte väljaselgitamisele omaste kaudu, sest see on inimese enda seisukoht, mitte tema lähedaste arusaam ja tõlgendus sellest.⁷

Patsiendi tahteavaldustega arvestamine eelnõu kohaselt

8. Eelnõu § 1 kohaselt soovitakse tervishoiuteenuste korraldamise seadusesse lisada § 59⁵. Selle sätte lõike 1 järgi võib inimene koostada tahteavalduse selle kohta, et kui ta satub tulevikus otsusevõimetusse seisundisse, loobub ta ministri määrmises kindlaks määratud tervishoiuteenuste osutamisest, mida talle osutatakse pöördumatu terviseseisundi korral. Pöördumatu terviseseisund peab eelnõu järgi olema selline, millest tõenäoliselt ei parane ja millega kaasneb püsivalt elukvaliteet, mida inimene ei soovi.

9. Mõistagi võib olla inimesi, kes soovivad tervishoiuteenustest loobuda vaid siis, kui nende seisund on pöördumatu, nii nagu eelnõuga sätestatakse. Eelnõuga soovitakse luua neile inimestele vastava tahteavalduse tegemise võimalus, et inimese soov jõuaks õigeaegselt tervishoiutöötajani. Samas on inimesel õigus loobuda tervishoiuteenusest ka siis, kui tal eelnõus sätestatud pöördumatut seisundit ei ole (nt Jehoova tunnistajate soov loobuda vereülekandest⁸). Seega peab inimene saama etteulatuvalt loobuda ravist ka niisugusel juhul. Nende inimeste õigusega aga eelnõu ei arvesta.

10. Patsient ei pea tegema elulõpu tahteavaldust. Inimese varem väljendatud tahet tuleb arvestada ka siis, kui ta ei ole teinud seadusega ettenähtud vormis tahteavaldust. Alati võib olla inimesi, kes väljendavad ravist loobumise soovi mõnes muus vormis: suuliselt, omakäelise kirjaga, notariaalselt kinnitatud tahteavaldusega.

Võlaõigusseadus lähtub praegu sellest, et otsustusvõimetus seisundis inimese varem väljendatud tahet ravist loobuda tuleb arvestada sellest hoolimata, mis vormis ta on tahteavalduse teinud. Eelnõust ja seletuskirjast pole võimalik üheselt aru saada, kas see inimese õigus jäetakse alles. Nagu eespool öeldud, nõuab nii põhiseadus kui ka rahvusvaheline õigus, et inimesele võib (üldjuhul) tervishoiuteenust osutada ainult siis, kui ta on selleks nõusoleku andnud.

Paraku on selge, et kui inimene ei ole oma tahet väljendanud seadusega ettenähtud vormis või ei käi tahteavaldus kõnealuse olukorra kohta, on palju keerulisem tagada, et tema tahe jõuaks tervishoiutöötajani ja et seda arvesse võetaks. Esiteks ei oleks sel juhul tagatud tervishoiutöötajale võimalust inimese tahet operatiivselt välja selgitada. Kui tahteavaldus peaks siiski tervishoiutöötajani jõudma, ei pruugi ta olla kindel, et inimene tegi tahteavalduse teo- ja otsusevõimelisena. Tervishoiutöötaja võib eirata patsiendi tahet ka seetõttu, et ta pole veendunud, kas patsient mõistis ravist loobumise tagajärgi piisavalt hästi. Seega sisuliselt oleks ka

⁷ Ajakiri Juridica [5/2017](#), lk 332.

⁸ Ajakiri Juridica [5/2017](#), lk 341; EIK 17.09.2024 otsus asjas [Pindo Mulla vs. Hispaania](#).

otsustusvõimetus seisundis patsiendi (kes pole eelnõu mõttes pöördumatus seisundis) õigus ise ravi üle otsustada endiselt näiline. Eesmärk, miks täpsustada praegu kehtivat võlaõigusseaduse regulatsiooni, on olnud suurema selguse loomise vajadus ja inimeste õiguste tagamine, mitte segaduse suurendamine.

11. Tervishoiuteenuse osutamiseks on patsiendi nõusolekut vaja alles siis, kui tervishoiuteenuse osutamine on patsiendi huvides (VÕS § 767 lg 1) ehk kui see on meditsiiniliselt põhjendatud⁹. Pärast seda, kui on kindlaks tehtud, et tervishoiuteenus on inimesele näidustatud, tuleb välja selgitada, kas patsient on sellega nõus. Seega tuleb vältida seda, et patsient loobub oma tahteavalduses ravist, mis niikuinii on meditsiiniliselt põhjendamata.

Lugupidamisega

/allkirjastatud digitaalselt/

Ülle Madise

Aigi Kivioja 693 8428, Aigi.Kivioja@oiguskantsler.ee

⁹ Ajakiri Juridica [5/2017](#), lk 330.